

Troballes de Palau-Sator

M. CRUSAFONT I SABATER

Nota preliminar: En una masia prop d'aquest municipi s'hi trobà, en reparar la boca d'un pou, un grup de vuitanta-quatre monedes medievals i modernes. L'anàlisi del grup revela que es pot separar un conjunt coherent, un petit tresoret i un conjunt inconnex que cal considerar una acumulació al llarg de molt de temps. El conjunt coherent té monedes d'Alfons I, Pere I i de doblenc de Jaume I, el formen setanta-tres exemplars i constitueix la part principal de la troballa. El grup acumulatiu conté des d'un diner de tern de Jaume I fins a una peça de billó i una altra d'argent de Carles II i totalitza onze exemplars. Hom podria pensar si el diner de tern de Jaume I forma part també del tresoret. Al nostre entendre no se l'hi ha d'incloure perquè té un desgast més acusat que els diners de doblenc del mateix

1. FROCHOSO, R., *Los feluses de al-Andalus*, Madrid, 2001.

2. BALAGUER, A. M., «Troballes i circulació monetària: corpus de les troballes de moneda àrab a Catalunya», *Acta Numismatica*, núm. 20, 1990, p. 83-109.

regnat. Essent d'una emissió més tardana hauria d'ésser, en canvi, el millor conservat. Per tant, és millor separar-lo i considerar-lo del grup acumulatiu. Sembla clar, doncs, que al lloc hi havia ja amagat el petit tresoret de vuitanta-quatre peces i que al llarg del temps s'hi varen anar acumulant les altres peces. És fàcil que es produeixin pèrdues al costat d'un pou, en fer el tragí d'extreure l'aigua. Estudiarem els conjunts separadament, ja que mostren orígens diferents.

Troballa de Palau-Sator I

Número: AN-66

Lloc: Municipi de Palau-Sator (Baix Empordà)

Tipus de troballa: Tresoret

Composició: 3 peces de diners de billó de Barcelona d' Alfons I. Ref. Crus-296
54 peces de diners de billó de Barcelona de Pere I. Ref. Crus-300
15 peces de diners de doblenc de Barcelona de Jaume I. Ref. Crus-304
1 peça d'òbol de doblenc de Barcelona de Jaume I. Ref. Crus-305

Localització: Probablement dispers

Data de la troballa: Dècada dels anys setanta

Circumstàncies de la troballa: Casual, tal com hem explicat a la nota preliminar

Descripció:

No s'observen variants en els tipus ni en les llegendes dels diferents grups de peces del tresoret i, per tant, els descriurem conjuntament. Totes les peces són reproduïdes a les làmines.

Tipus 1: Diner de billó de Barcelona d' Alfons I (1162-1196)

a/ BARQINO Creu sobre pal entre dos anells.

r/ -CI-VI-RE-:X:- Creu equilatral que talla la llegenda. Ref. Crus-296.

Característiques dels exemplars: 1 (1,02 g/17,8 mm); 2 (0,99 g/18,5 mm); 3 (0,82 g/18,4 mm).

Tipus 2: Diner de billó de Barcelona de Pere I (1196-1213)

a/ ·BARQINONA Creu interior amb botó central.

r/ -PE-TR'-RE-:X:- Creu equilatral que talla la llegenda amb anells als espais.
Ref. Crus-300.

Característiques dels exemplars: 4 (1,12 g/18,7 mm); 5 (0,79 g/18,3 mm); 6 (0,86 g/18,5 mm); 7 (1,07 g/18,6 mm); 8 (0,8 g/18,3 mm); 9 (0,62 g/15,5 mm); 10

(0,92 g/18 mm); 11 (1,01 g/19 mm); 12 (0,87 g/18,5 mm); 13 (0,87 g/18,4 mm); 14 (0,97 g/18,6 mm); 15 (0,88 g/18 mm); 16 (0,81 g/18,4 mm); 17 (1,01 g/19 mm); 18 (1 g/19,2 mm); 19 (0,92 g/19,2 mm); 20 (0,82 g/18,6 mm); 21 (0,7 g/18,5 mm); 22 (0,83 g/18,1 mm); 23 (0,81 g/19 mm); 24 (0,81 g/18,5 mm); 25 (0,93 g/18,2 mm); 26 (1,03 g/18 mm); 27 (1,13 g/19 mm); 28 (0,92 g/19,1 mm); 29 (0,93 g/18,3 mm); 30 (0,98 g/18,2 mm); 31 (0,94 g/18,8 mm); 32 (1,15 g/18,2 mm); 33 (0,99 g/19,2 mm); 34 (1,01 g/19,1 mm); 35 (0,83 g/19 mm); 36 (0,84 g/18,4 mm); 37 (1,05 g/17,4 mm); 38 (0,83 g/18,8 mm); 39 (1,04 g/18,7 mm); 40 (0,88 g/18,8 mm); 41 (1,09 g/19,3 mm); 42 (1,07 g/18,7 mm); 43 (1,01 g/18 mm); 44 (0,99 g/18,8 mm); 45 (0,78 g/18,5 mm); 46 (0,97 g/17,6 mm); 47 (0,92 g/19,6 mm); 48 (1,17 g/18,2 mm); 49 (0,93 g/19 mm); 50 (1,02 g/18 mm); 51 (0,78 g/19 mm); 52 (0,92 g/19 mm); 53 (1,08 g/18,5 mm); 54 (0,7 g/18,5 mm); 55 (0,92 g/18,2 mm); 56 (0,89 g/17,8 mm); 57 (0,78 g/18,5 mm).

Tipus 3: Diner de doblenc de Barcelona de Jaume I (1213-1276).

a/ :BARQINO Escut d'armes catalanes amb dos pals.

r/ :IACOB'REX Creu equilatral d'extrems eixamplats. Ref. Crus-304.

Característiques dels exemplars: 58 (0,97 g/17,8 mm); 59 (0,91 g/17,4 mm); 60 (1,01 g/16,8 mm); 61 (0,87 g/19 mm); 62 (0,88 g/16,6 mm); 63 (0,89 g/17,4 mm); 64 (0,97 g/17,3 mm); 65 (0,96 g/17,5 mm); 66 (0,87 g/17,1 mm); 67 (0,89 g/18 mm); 68 (0,79 g/18 mm); 69 (0,9 g/17,4 mm); 70 (0,77 g/17,3 mm); 71 (1,15 g/17,4 mm); 72 (0,63 g, incompleta/17,2 mm).

Tipus 4: Òbol de doblenc de Barcelona de Jaume I (1213-1276).

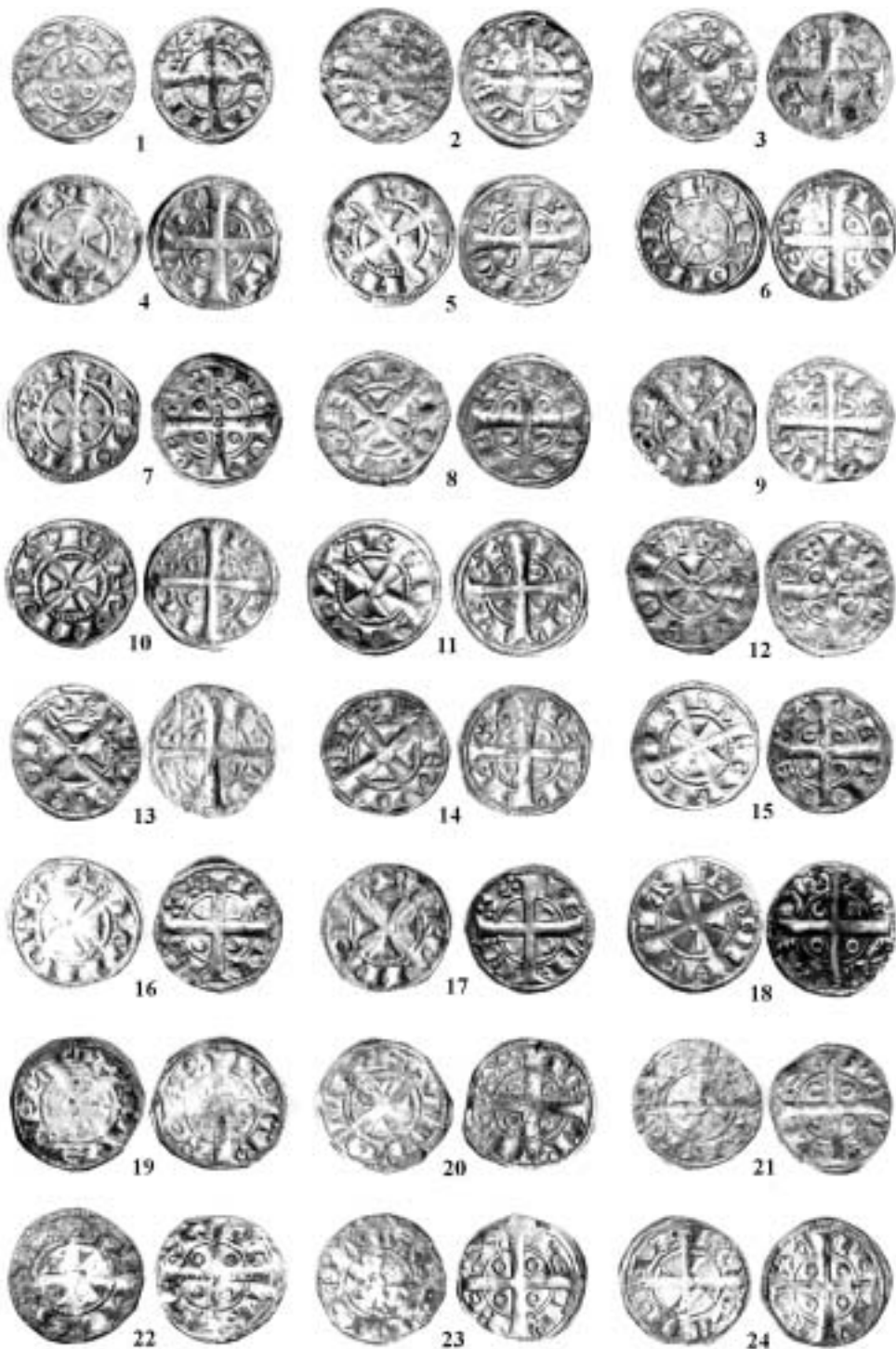
a/ i r/ Iguals que el diner, però de mida inferior. Ref. Crus-305.

Característiques dels exemplars: 73 (0,58 g/13,8 mm).

COMENTARIS

La troballa ens permet, en primer lloc, establir el pes mitjà dels diners de Pere I amb una base prou sòlida, ja que prové de la pesada de 54 exemplars. També podem establir, encara que amb menys exemplars (14) el pes mitjà dels diners de doblenc de Jaume I. En un treball anterior havíem pogut obtenir el pes mitjà dels diners d'Alfons I partint d'una població de 60 exemplars. Les xifres són les següents:

Regnat	Cronologia	Nombre	Pes mitjà	Extrems
Alfons I	1162-1196	60	0,9664 g	0,72-1,10 g
Pere I	1196-1213	54	0,9257 g	0,62-1,17 g
Jaume I (dobl.)	1213-1276	14	0,9164 g	0,77-1,15 g

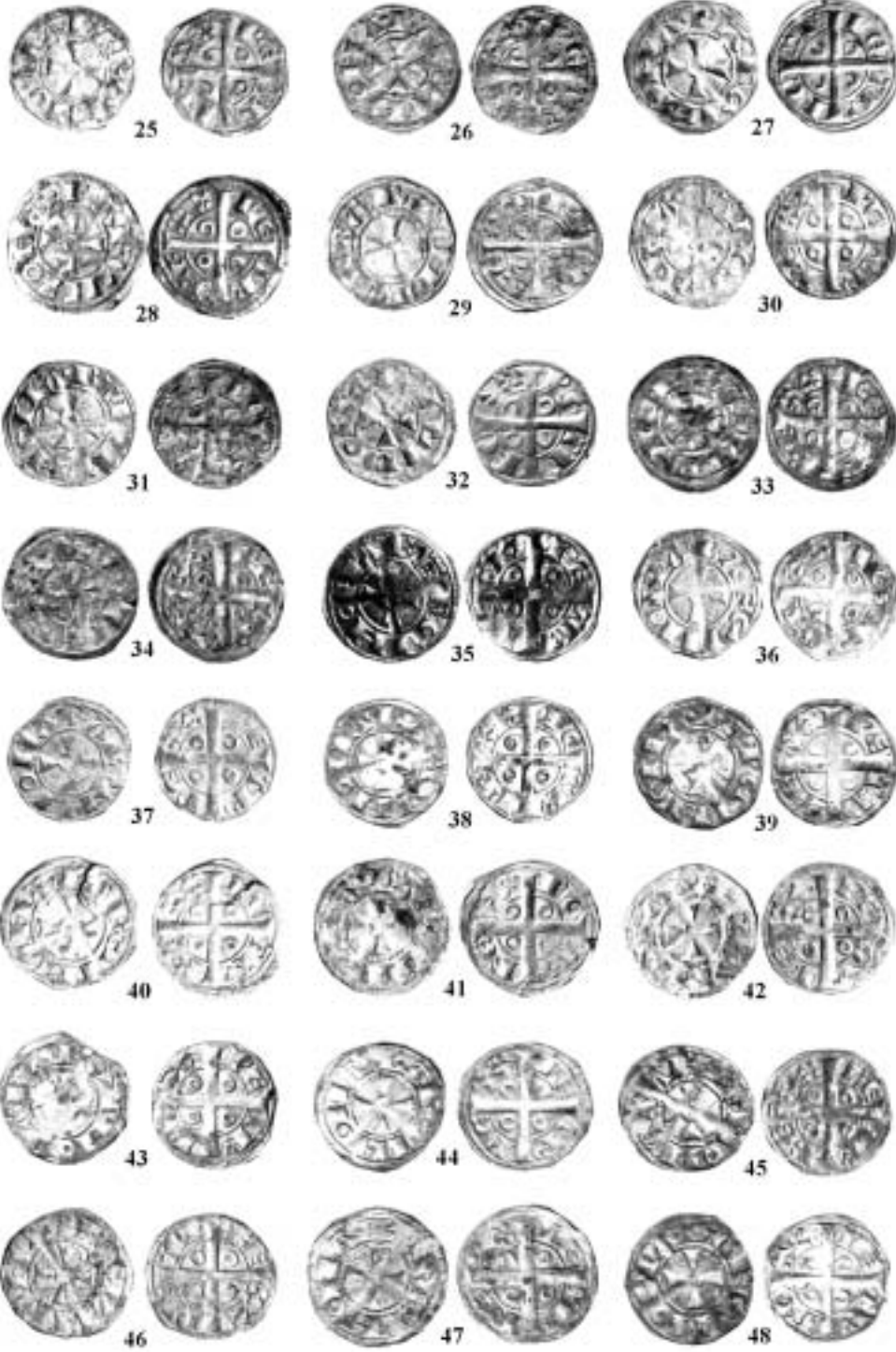
En realitat els diners dels tres regnats haurien de pesar el mateix. La talla havia d'ésser de 18 sous el marc lligat o, el que és el mateix, 54 sous el marc de plata. Pel que fa a la valoració, hom assignava als diners de quatern d'Alfons I i Pere I un valor de 44 peces el marc i al doblenc de Jaume I, de llei meitat, de 88 sous el marc. Ja Grierson va fer veure que la valoració de 44 sous el marc és l'oficial, mentre que la talla real havia d'ésser la de 54 i que la diferència era el marge per a cobrir el cost de fabricació i el benefici reial.

Alguns crònics ens expliquen, però, que les valoracions de mercat eren molt pitjors que les oficials. Per a un marc de plata hom no es conformava pas amb 44 sous d'Alfons I, sinó que n'exigia 51, ben a prop del valor que s'establia com a talla real (54). Pel que fa als diners de Pere I, que en una primera emissió no fou billó veritable sinó aram emblanquit, la cotització féu una caiguda progressiva fins a arribar als 180 sous, havent-se iniciat les valoracions a 55 sous el marc. En la segona emissió, de bona llei, del 1212, la cotització de mercat es fixà en 64 sous el marc, bé que una altra font la valora a 63 sous. Pel que fa al doblenc, les informacions no són concordants.

Si partim d'un marc de Barcelona de 234, 27 g i convertim els pesos de la taula anterior en talles obtindrem els valors següents:

Regnat	Pes mitjà	Talla corresponent
Alfons I	0,9664	60,6
Pere I	0,9257	63,26
Jaume I (dobl.)	0,9164	63,91

Malgrat que potser caldria admetre un cert grau de desgast, encara que no gaire alt a la vista de la conservació de les peces, sembla clar que no es complien pas les talles establertes. I no ens referim pas a les xifres de valoració, que eren de 44 sous el marc, sinó a les efectives que havien d'ésser de 54 sous el marc. I, a més, sembla que el pes es va anar fent més feble en els regnats successius. Per tant, la valoració de mercat de 51 sous per al diner quarternal d'Alfons I és encara generosa perquè les peces s'haurien d'haver valorat a 60,6 sous el marc o, acceptant un petit grau de desgast, a 60. Pel que fa al diner de Pere I, és natural que la cotització dels diners emblanquits exigís l'aportació de fins a 180 sous a canvi d'un marc de plata perquè en les condicions en què es féu la moneda, el seu contingut d'argent era ínfim. La segona emissió de Pere es cotitzà a 64 sous, quan el mercat estava ben escarmentat del frau anterior. Havíem comentat que semblava una taxació veritablement de càstig o de pèrdua de crèdit, però ara veiem que és ben a prop del valor intrínsec real, que no dona pas menys de 63 sous el marc, apreciant igualment una petita proporció de desgast. La moneda de Pere I es cotitzà, doncs, per sota del valor intrínsec, però la diferència a la baixa és molt poca. Sí que és cert que no deixava, és clar, cap mena de marge per als

costos i beneficis, marge que sí que havien concedit, malgrat la rebaixa de taxació, a la moneda d'Alfons I.

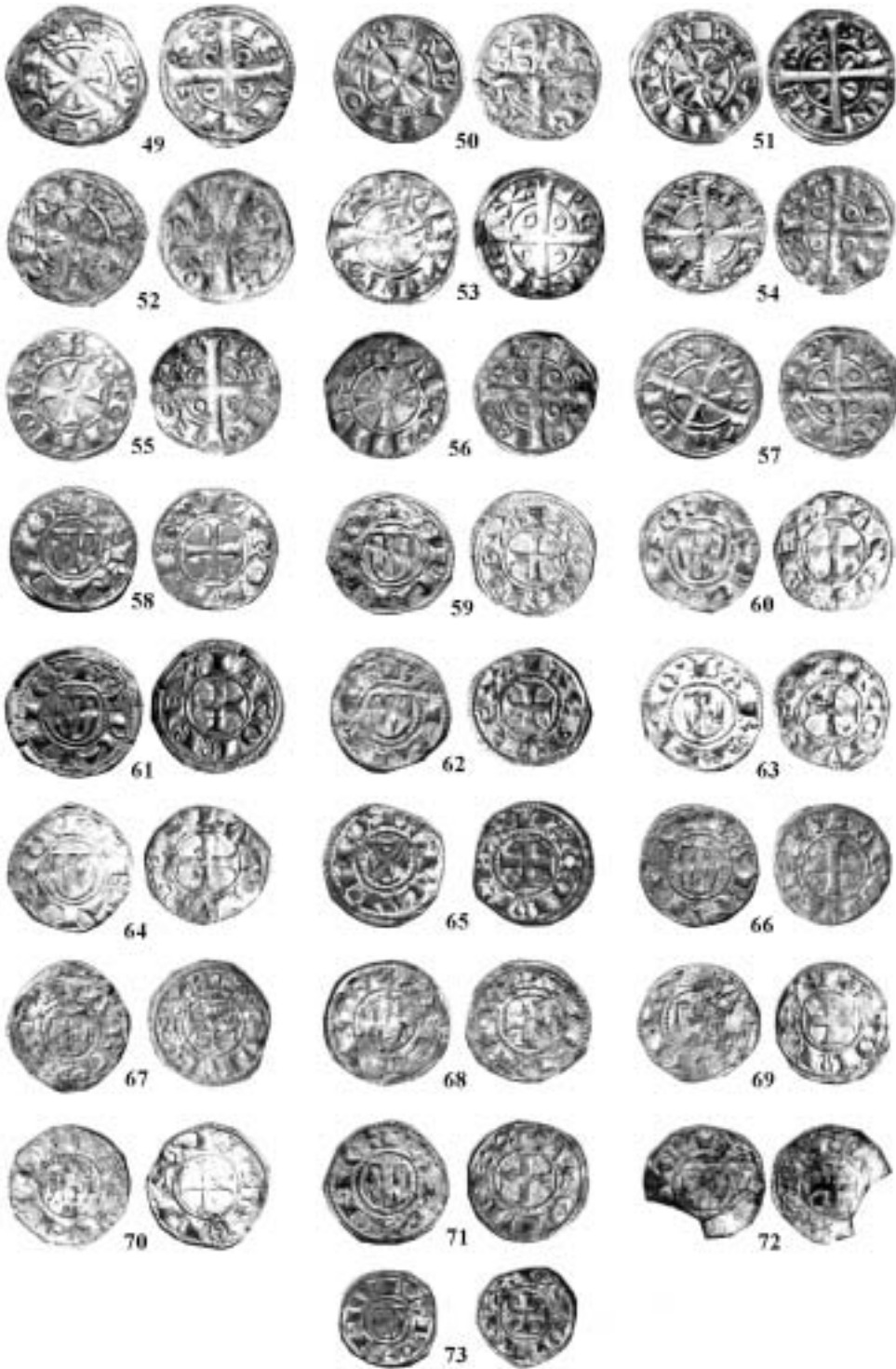
Pel que fa al doblenc de Jaume I, no tant sols rebaixava la llei a la meitat, sinó que llimava encara més la talla real, i arribava fins a prop dels 64 sous per marc. Afegim-hi, encara, un canvi fraudulent de tres diners de doblenc per dos de quatern quan hauria d'haver estat, en el millor dels casos, de quatre a dos i entendrem immediatament el rebuig generalitzat de la nova moneda que va dur a l'extrem d'haver-la de retirar de circulació.

Tot plegat sembla demostrar que el mercat estava en disposició d'admetre un marge de valor afegit, sempre que aquest fos moderat i sempre que no hi haguessin fraus. En aquest sentit, si en temps d'Alfons s'haguessin complert les talles legals i efectives previstes (44/54), probablement el mercat les hauria acceptat. Ja hem vist que en atorgar una taxació de 51 sous deixava encara un marge de 9 punts respecte al valor intrínsec. En canvi, fou molt més sever amb la moneda de Pere I, tot i que era poc més dolenta, a causa del frau de la primera emissió. I amb Jaume I el reequilibri monetari i la confiança amb la moneda no es pogué restablir fins que el sobirà retirà el diner de doblenc, féu el diner de tern i cedí a la ciutat de Barcelona la capacitat de controlar la qualitat de les fabricacions en endavant.

Es fa difícil calibrar si els sobirans varen obtenir realment beneficis amb aquestes manipulacions monetàries. Tot depèn de la capacitat coercitiva de què disposessin per a fer acceptar la moneda a la taxació oficial. Com que hi havia molts deutes acumulats, tant en el regnat de Pere I com en els primers anys de Jaume I, sembla probable que poguessin aprofitar un cert efecte sorpresa de llançament i que poguessin eixugar-los amb mala moneda sobrevalorada. D'alguna manera, pogueren sortir del pas, a canvi d'hipotecar el futur, la típica solució fàcil dels polítics.

Els més perjudicats serien els comerciants, que es trobaren entrebancats amb un numerari de baixa llei envaint el mercat i creant tota mena de dificultats per anivellar mercaderies i monedes en la incertesa de la seva veritable llei. Amb tot, els entrebancs momentanis varen abocar a solucions positives. Des de llavors, els síndics barcelonins varen vetllar gelosament les fabricacions monetàries i es pot dir que mai més hi varen haver desgavells d'aquest gruix. Els comerciants varen obtenir, per aquesta via, una parcel·la molt important de poder polític en el camí que conduiria a un control compartit dels ressorts de l'Estat.

La troballa ens aporta també una altra mena d'informacions. D'una banda, podem afirmar que no hi havia pas peces d'aram emblanquit entre els 54 diners de Pere I. Això fa pensar que l'emissió fraudulenta del 1209 va ésser retirada amb prou eficàcia i que només restà la moneda bona de la segona emissió del 1212. També observem una molt petita presència dels diners d'Alfons I. Si tenim present que no sembla probable la presència de diners de tern de Jaume I en el conjunt, podem assegurar que la data de l'amagatall del tresoret s'ha de situar entre la data de l'emissió del doblenc, 1222, i la data del llançament del diner de tern, 1257. De

tota manera, la forquilla es podria estrènyer una mica tenint present que en el conjunt hi predomina la moneda de Pere I, mentre que el doblenc només hi és present en una petita part. Per tant, no podem anar gaire enllà del 1222.

L'any 1222 feia ja trenta-set anys de l'emissió d'Alfons I (1185). Si pocs anys després la moneda d'Alfons es trobava en vies d'exhauriment, podem afermar la idea que al cap de cinquanta anys una emissió monetària es troba ja en vies de desaparició o desapareguda del tot.

La troballa és, en canvi, menys indicativa pel que fa a la proporció entre diners i òbols. Prescindint del cas d'Alfons I, poc representatiu (amb només tres peces), hi ha abundància suficient per als dos altres tipus representats de Pere I i Jaume I. Desconeixem en quines proporcions es feren les fabricacions del 1212 i del 1222, però l'evidència numismàtica ens diu que els òbols de doblenc són molt més rars que els diners. En aquest sentit, la troballa ens ho reflecteix bé, amb un sol òbol de doblenc per al 15 diners. En canvi, fa de mal explicar la manca d'òbols de Pere I, que segons l'evidència semblen tan abundants com els diners. Caldria preguntar-se llavors si la troballa ens ha arribat sencera. Això no canvia res pel que fa a l'anàlisi dels pesos, però sí que malmet l'estudi de la representativitat dels tipus.

En qualsevol cas, la troballa de Palau-Sator, tot i contenir peces de billó ja co-negudes, ens ha aportat interessants lliçons.